

De Wijst, een onderaardse waterweg.

Onlangs werd in Siberie een enorme ondergrondse zee ontdekt, die meer dan 300 biljoen kubieke meter water bevat. De zee bestaat uit twee watermassa's, gescheiden door een waterdichte steenlaag van 650 meter breed.

Toen ik dat bericht las, dacht ik aan een ondergrondse waterweg, die ook in Gemert niet onbekend is en die door de bevolking wordt aangeduid als "De Wijst". Men zegt meestal "Hier loopt de wijst" of "Hier trekt de wijst".

Het zal menigeen wel opgevallen zijn, dat in een droge zomer, als bijna alle weilanden verdroogd zijn en er enkel dor gras te vinden is, op sommige plaatsen nog mals groen gras staat. Vaak betreft dat een brede baan dwars door de weilanden heen. Dit merkwaardige verschijnsel duidt op de aanwezigheid van water, vaak op het trekken van de wijst op die plaats.

Een aantal jaren geleden vertelde iemand mij, dat hij gehoord of gelezen had, dat er een brede onderaardse rivier van Gemert in de richting Nijmegen stroomde. Deze rivier stelde men zich voor als een stroom zo breed als de Maas, die, onzichtbaar, diep onder de grond voortstroomde en wellicht vroeger een gewone bovengrondse rivier was geweest. Waren dit fantasieën of school er een kern van waarheid in?

Een en ander deden mij besluiten eens te onderzoeken, wat de wijst was en in hoeverre de ondergrondse rivier hiermee te maken had.

Uiteraard maakte het feit, dat mijn familienaam duidelijk overeenkomst vertoont met de naam van de ondergrondse waterstroom, het onderzoek voor mij persoonlijk dubbel interessant. Hierbij dient vermeld, dat in de gemeente Heesch (bij Oss) een tweetal streken voorkomen, die respectievelijk de namen "Lage Wijst" en "Hoge Wijst" dragen en dat mijn familie, voor zover na te gaan is, in Uden woonachtig was. Met de namen Uden en Heesch zitten we al aardig in de richting van Nijmegen. Dus toch een ondergrondse rivier van Gemert naar Nijmegen? We zullen zien, wat men in waterschapskringen,

hiervan weet en zegt.

Een aantal technische gegevens, die in de volgende uiteenzetting verwerkt zijn, werden ontleend aan het Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig genootschap. Plaatselijk kunnen zich verschillen voordoen en daarom zou het zeer interessant en nuttig zijn, in Gemert deze zaak te onderzoeken. Hiertoe ben ik echter niet in de gelegenheid geweest. De vermelde gegevens hebben een meer algemeen karakter.

Bij het woord "wijst" denkt men aan wateroverlast of waterrijkdom. De wijstgronden hebben vaak een venig karakter. De "eeuwsels" en "eusels" worden er aangetroffen. Het merkwaardige is, dat bij een verschil in hoogte van het terrein de hoger gelegen gronden vaak het meest waterrijk zijn. De verklaring hiervoor moet men zoeken in de grondlagen. Geconstateerd werd, dat op een bepaalde plaats het grondwater meer dan 175 centimeter diep stond, terwijl men vlak er naast grondwater aantrof op een diepte van nauwelijks 50 centimeter. Het maaiveld liep hier slechts 15 centimeter af. Bij het graven kreeg men de indruk, dat zich een verticale ijzeroerbank tussen de twee plaatsen bevond.

Op een andere plaats was er sprake van een kwel, die water naar boven voerde. Deze waarneming, samen met de vorige, leidde tot de volksuitleg, dat wateraders het water over hoog en laag uit de Peel trekken.

Deze mening wordt nog versterkt bij het ontdekken van ondergrondse watervalletjes, waarbij het grondwater duidelijk in beweging is.

De wijstgronden, waar men deze merkwaardige feiten constateert, vormen in het algemeen een strook van minstens 100 meter breed. Het grondprofiel is veen-zand-wit zand en soms veen-zand-veen-wit zand. Men ziet er veel biezen en russen en in het algemeen verwilderde bosvegetatie. Het vee loopt de weke grasmat kapot en het graven van sloten is onbegonnen werk, daar deze zeer snel dichtgroeien of dichtslibben en ze bovendien nauwelijks invloed hebben op de waterafvoer onder meer ten gevolge van de verticale banken.

Het is duidelijk, dat het graven van sloten volkomen

inloos is in een gebied als de Raktsche Beemden in Uden waar op sommige plaatsen op een afstand van 50 meter het maaiveld 3 tot 4 meter daalt en de wateroverlast voor de hogere plaatsen geldt. Het hier vermelde gaat vanzelfsprekend alleen op voor die gebieden, waar sprake is van echte wateroverlast.

Hoe moet men nu de waargenomen feiten plaatsen in het grote geheel van het Brabantse land?

De Peel valt op als een duidelijk hoger gelegen gebied met aan de rand grote verschillen in hoogte over betrekkelijk geringe afstanden. Men spreekt hierbij van de breukrand of breukzone. In Gemert kan men van de oude Kerk naar het noord-oosten over een afstand van 1850 meter een hoogteverschil waarnemen van 9 meter. Jammer genoeg is de totale Peelrandbreuk tussen Gemert en Boekel en evenmin tussen Gemert en Deurne duidelijk te zien ten gevolge van zandverstuivingsgebieden aldaar. De terreinrand is hier waarschijnlijk door erosie enigszins teruggedrongen. De rivier De Aa en de talrijke zijriviertjes zouden daardoor ontstaan kunnen zijn.

Voor de gehele streek geldt, dat er een ondoordringbare ondergrondse horizontale laag aanwezig is, die in de hoger gelegen gebieden vlak onder de oppervlakte ligt en in de lager gelegen gebieden (bij en buiten de breuk) vele meters dieper ligt en bedekt is door een goed doorlatende laag. Door het diepteverschil kan men zeker ook spreken van verticale banken.

Het is wel belangrijk, er hier op te wijzen, dat niet, zoals vaak wordt aangenomen, de verticale de oorzaak vormen van de stand van het water. Integendeel, de stand van het water, dat in beweging is, vormt de oorzaak voor het ontstaan van de genoemde banken. De bouw van de diepere lagen is namelijk bepalend voor de bodemkundige vorming van het oppervlak en de waterstaatkundige toestand van het terrein en zelfs van de landbouwkundige waarde van de akkers.

Veronderstellingen, dat de Maas hier vroeger stroomde, kunnen juist zijn. Men weet echter niet, of de rivier dan aan het terrein zijn vorm gaf of de vorm van het gebied de loop van de rivier bepaalde. Het gaat

hier om een toestand in tijden, die zo ver achter ons liggen, dat een onderzoek zelfs voor de dashkundigen bijna zo niet geheel onmogelijk is.

Het bestaan van de wijstgronden, de verschillen in de waterstand en de waarneming van de verschijnselen, die hiermee in verband staan, werpen overigens ook een bijzonder licht op de legende van het ontstaan van een wonderbare waterbron in het zanderige gebied van Handel, waar de vrome pelgrim eeuwen lang in het Maria-bede-vaartoord zijn dorst leste met het water van het "heilig putje". Ik wil hier snel aan toevoegen, dat het aanwijzen van een bestaande bron in een zandwoestijn een even welkom wonder is als het doen ontstaan van een bron.

Hoe het ook zij, de wijst vormt een karakteristiek element in de bodem- en waterstaatkundige positie van de streek, waarin Gemert ligt.

M.A. van der Wijst.

"Wijn" in toponymen

In het "Woordenboek der Noord- en Zuid-Nederlandse Plaatsnamen" van Dr. J. de Vries zoekt men tevergeefs naar de betekenis van het begrip "wijn" in plaatsnamen. De verklaring van de naam "Wijnboom", die eeuwenlang gedragen werd door een boerderij in Gemert, kan men daarin dus niet vinden.

Wellicht worden we wel in de goede richting gestuurd door een aantekening in "Ons Heem" (XII blz.165), waar staat: "Weinebrugge was topografisch een wijn (= moerasgrond). Wijngaard is omgaarde wijn (moeras).

Mocht door anderen al een betere verklaring voor de Gemertse wijnboom zijn gevonden, dan zou dat prettig zijn, want ik moet toegeven, dat de combinatie "wijn" en "boom" mij ook niet geheel bevredigt.

v.d.W.

HEEFT U ER WEL EENS AAN GEDACHT OUDE VOORWERPEN, BOEKEN, ETC., WAAR U NIETS MEER MEE DOET, AAN DE HEEMKUNDEKRING TE SCHENKEN ? BIJ HET SECRETARIAAT BENT U WELKOM, ALLES, WAT BETREKKING HEEFT OP DE GESCHIEDENIS VAN GEMERT, KAN WAARDEVOL ZIJN.